

NATO Kurucu Andlaşması 5. Maddesinin Saldırı Fiili Açısından Analizi

The Analysis of Article 5 of the NATO Founding Treaty In Terms of Armed Attack

Kamuran Reçber

Prof.Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Devletler Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

E-mail: recber@uludag.edu.tr

 ORCID: 0000-0001-7388-479X

Öz

Uluslararası kamu hukuku sisteminde etkin bir hukuk kişisi olan Kuzey Atlantik Örgütü (NATO), Kurucu Andlaşması'nın kendisine tanıdığı yetkiler ve getirdiği sorumluluklar kapsamında eylemde bulunmakta veya işlemler tesis etmektedir. NATO, bu yetkileri kullanırken ve bu sorumluluklara muhatap olurken elbette uluslararası kamu hukuku normlarına (özellikle Birleşmiş Milletler mevzuatına) uygun hareket etmek durumundadır. NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi, üye devletlerden biri veya bir kaçının silahlı saldırıya uğraması halinde diğer üye devletlerin saldırıya uğrayan devlet(ler)e nasıl ve ne şekilde yardım yapması gerektiğini düzenlemektedir.

NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi özü itibarıyla üye devletlerden biri veya birden fazlasının silahlı saldırıya uğraması halinde ne yapılacağını öngörmektedir. Ancak çalışmanın da ana fikrini oluşturan üye devletlerden birinin diğerine silahlı saldırıda bulunması halinde ne yapılacağı hususunu NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi düzenlemektedir. Çalışmada, bahsettiğimiz bu ihtimalin gerçekleşmesi halinde, NATO üyesi devletlerin nasıl davranacakları tartışma konusu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: NATO, Meşru Müdafaa, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Kamu Hukuku, Saldırı Fiili

Abstract

The North Atlantic Treaty Organization (NATO) which is an effective legal person in the international public law system carries out actions within the scope of the powers and responsibilities that the Founding Treaty grants to it. The NATO has to act in accordance with the norms of international public law (especially the law of the United Nations) while using its powers and dealing with its responsibilities. In case of an armed attack against one or more of members, Article 5 of the NATO Founding Treaty regulates how and in what manner other member states shall assist the state(s) attacked.

Article 5 of the NATO Founding Treaty provides essentially how to react if one or more of the member states is attacked. However, that the Treaty does not regulate how to react if one or more of the member states attacks the other member(s) is the main subject of the study. The study discusses how the member states shall act in case of such situation.

Keywords: NATO, Self-Defense, United Nations, Public International Law, Armed attack.

Giriş

Birleşmiş Milletler (BM) Kurucu Andlaşması'nın giriş kısmında belirtildiği gibi genel anlamda bir insanın yaşamında, insanlara tarif olunamaz acılar getiren veya yaşatan iki DÜnya Savaşı ile birlikte, uluslararası toplum bu türden acıların tekrar yaşanmaması hususunda BM bünyesinde örgütlenmeye gitmiştir. BM'nin kurumsal yapısının, kendisine tanınan yetkilerinin ve üyesi olan devletlerin eylemlerinin ve/veya işlemlerinin bu konuda yeterli olup olmadığı sürekli olarak tartişılmış ve tartişılmaya da devam etmektedir.

BM'nin prensip olarak ana görevleri arasında uluslararası barışın sürdürülmesi, güvenliğin sağlanması ve bozulan uluslararası barışın yeniden tesis edilmesi gibi hususlar sayılabilir. BM Kurucu Andlaşması 24.10.1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Eğer BM'nin yukarıda genel ve soyut anlamda belirttiğimiz ana görevlerini yerine getirdiği ve yetkilerini de sorunsuz olarak kullandığı şeklinde devletler arasında bir inanç olsaydı, BM'den sonra benzer yetkilere veya görevlere sahip çeşitli niteliklerde uluslararası örgütlerin kurulmasına ihtiyaç duyulmazdı. Bu tür uluslararası örgütlerden birisi de Kuzey Atlantik Andlaşması Örgütü (*Organisation du Trait  de l'Atlantique Nord*/OTAN) veya kısa adıyla NATO (OTAN)'dur. NATO, 04.04.1949 tarihinde Kuzey Atlantik Andlaşması'yla kurulmuştur.

Çalışmada, Kuzey Atlantik Andlaşması'nı NATO Kurucu Andlaşması şeklinde isimlendireceğiz. NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi, aşağıda detaylı olarak aktaracağımız gibi NATO üyesi devletlerden birinin silahlı saldırıya uğraması halinde, diğer üye devletlerin saldırıya uğrayan

devlete nasıl ve ne şekilde yardımda bulunacağını düzenlemektedir. Bu çalışmadaki ana amacımız, NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesindeki düzenlemeyi içerik itibarıyla tespit etmek değildir. Eğer çalışmada sadece bu tespitle sınırlı kalırsak, çalışma deskriptif/betimleyici olmaktan öteye gidemez. O halde makale tarzı çalışmalarda bir fikrin/tezin ileri sürülmesi, savunulması ve tartişmaya açılması tercih edilen bir yöntem olmalıdır. Aksi bir durum, çalışmayı bilgi yığımına dönüştürmektedir. Bu anlamda çalışmada ileri süreceğimiz veya savunacağımız tez/ide, NATO Kurucu Andlaşması 5. maddesi bağlamında, NATO üyesi bir devletin diğer bir üye devlete silahlı saldırıda bulunması halinde, bahsi geçen 5. maddenin prosedür kapsamında işletilmesinin gerekli olduğudur. Bu konuda aksi yöndeki tez, 5. maddenin işletilmesinin mümkün olamayabileceğidir. Elbette bu tezin veya fikrin savunulması için doğal olarak argüman(lar)a ihtiyaç bulunmaktadır. Konuya yönelik aşağıda gerekli açıklamaları ve değerlendirmeleri yaparak tezimizi savunmaya çalışacağız. Ancak konu kapsamında NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinde yer alan veya düzenlenen saldırı fiilinin öncelikle açıklanması uygun olacaktır.

Uluslararası Kamu Hukuku İtibarıyla Saldırı Fiili Nedir?

NATO Kurucu Andlaşması'nın üye devletlerden birine veya daha fazlasına silahlı saldırı olması halinde, diğer üye devletlerin silahlı saldırıya uğrayan bu devlet veya devletlere nasıl ve ne şekilde yardım yapması gerektiğini düzenlemektedir. Bu durumda öncelikle uluslararası kamu hukuku açısından saldırı fiilinin

ne anlama geldiğinin açıklanması gerekmektedir (Reçber, 2018: 267-268).

Uluslararası kamu hukuku itibarıyla haksız fiil anlamında kuvvet kullanma yasaklanmıştır. Hatta kuvvet kullanma yasağı uluslararası kamu hukuku sisteminde bir buyruk kuralı (*jus cogens*) olarak da kabul edilmektedir. Böyle olmakla birlikte, BM Kurucu Andlaşması düzenlemelerinde veya uluslararası kamu hukukunda kuvvet kullanmanın istisnaları belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle kuvvet kullanımının haklı kabul edildiği durumlar uluslararası düzeyde belirlenmiş ve kurallara bağlanmıştır.

BM, prensip olarak Kurucu Andlaşması'nın VII. Bölümünde (VIII. Bölümde meşru müdafaa durumu da dâhil) yer alan düzenlemeler dışında, kuvvet kullanılmasını yasaklamış durumdadır (Le Floch, 2009: 49-76). Bu anlamda BM Kurucu Andlaşması, hukuka aykırı bir şekilde kuvvet kullanılmasını saldırı fiili olarak kabul etmektedir. Fakat BM Kurucu Andlaşması, saldırı fiilini açıkça tanımlamamaktadır. Oysa ki ne tür bir eylemin veya olgunun saldırı/silahlı saldırı niteliği taşıdığı BM Kurucu Andlaşması'nda açıkça belirtilebilirdi. Bu konuda BM Genel Kurulu'nun 14.12.1974 tarihinde benimsediği 3314 (XXIX) sayılı karar¹ saldırıyı (tecavüzü) açıklığa kavuşturmuştur. Bu kararın 1. maddesinde bir devletin diğer bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı veya BM Kurucu Andlaşması'na aykırı herhangi bir biçimde silahlı kuvvet kullanılması, saldırı fiili olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu kararın 3. maddesinde saldırı fiili olarak değerlendirilebilecek hususlar, daha detaylı olarak verilmiştir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü de saldırı suçuna ilişkin yetkilendirilmiştir. Bu anlamda, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 8bis maddesinde saldırı suçu düzenlenme altına alınmıştır. Bu maddeye göre saldırı suçu, bir devletin siyasi veya askeri eylemlerini etkili biçimde kontrol edebilme veya yönetebilme konumunda bulunan bir kimse tarafından, karakteri, ağırlığı ve boyutu itibarıyla BM Kurucu Andlaşması'nı açıkça ihlal eden bir saldırı fiilinin planlanması, hazırlanması, başlatılması veya icrasını ifade etmektedir.

Konuya ilişkin saldırı fiili, bir devlet tarafından, bir başka devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne

veya bağımsızlığına karşı veya BM Kurucu Andlaşması'na aykırı başka şekillerde silahlı kuvvet kullanılması anlamına gelmektedir. Aşağıda sunacağımız eylemlerden her biri, savaş ilan edilip edilmemesine bakılmaksızın, BM Genel Kurulu'nun 14.12.1974 tarih ve 3314(XXIX) sayılı kararına uygun olarak saldırı fiili biçiminde değerlendirilmektedir (Définition de l'agression, 1974). Bu eylemler şunlardır:

a). Bir devletin silahlı kuvvetlerince, bir diğer devletin topraklarına yönelik yapılan istila veya taarruz ya da ne kadar geçici olsa da, bu tür bir istila veya taarruzdan kaynaklanan herhangi bir askeri işgal veya kuvvet kullanarak başka bir devletin topraklarının/ülkesinin tümünün veya bir bölümünün ilhakı;

b). Bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından, başka bir devletin ülkesine karşı yapılan bombardıman veya bir devlet tarafından diğer devletin ülkesine karşı gerçekleştirilen herhangi bir silah kullanımı;

c). Bir başka devletin silahlı kuvvetleri tarafından, bir devletin limanlarının veya kıyılarının ablukaya alınması;

d). Bir devletin silahlı kuvvetleri tarafından, bir başka devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine ya da deniz ve hava filolarına saldırı;

e). Kabul eden devletle yapılan bir anlaşma uyarınca o devletin ülkesinde bulunan bir devletin silahlı kuvvetlerinin, o anlaşmada belirtilen koşullara aykırı olarak kullanılması veya anlaşmanın sona ermesinden sonra da bu topraklardaki varlığını devam ettirmesi;

f). Topraklarını başka bir devletin kullanımına tahsis eden bir devletin, topraklarının diğer devlet tarafından üçüncü bir devlete karşı bir saldırı eylemine kullanımına izin vermesi;

g). Bir başka devlete karşı yukarıda sayılan fiiller düzeyinde silahlı kuvvet eylemleri gerçekleştiren silahlı çetelerin, grupların, düzensiz birliklerin veya paralı askerlerin bir devlet tarafından veya bir devlet adına gönderilmesi veya o devletin bu eylemlere önemli ölçüde katılması.

Bahsettiğimiz bu fiillerin işlenmesine iştirak eden, bu fiillerin işlenmesini teşvik eden gerçek kişiler, usulüne uygun olarak gerekli koşulların sağlanması kaydıyla Uluslararası Ceza Mahkemesi (bu mahkemenin yargı yetkisi tamamlayıcılık ilkesine

¹ Uluslararası kamu hukuku sisteminde BM Genel Kurulu'nun tesis etmiş olduğu bu karar, saldırı fiiline ilişkin önemli bir boşluğu doldurmuştur. Öyle ki bu karar

sonrası Zourek yazmış olduğu makalenin başlığını "Nihayet Saldırının Bir Tanımı" şeklinde isimlendirmiştir (1974: 9-30).

tâbidir)² nezdinde yargılanabilmektedir. Zira bu kişiler, devlet adına görev yapmış olsalar bile işlenen suça yönelik şahsi sorumlulukları bulunmaktadır.

Uluslararası Kamu Hukukunda Saldırı (Haksız) Fiiline Karşı Alınabilecek Önlemler

BM Güvenlik Konseyi'nin özellikle BM Kurucu Andlaşması'nın VI. Bölümü kapsamında kullandığı yetkiler konusunda uyuşmazlığa taraf olan devletlere tavsiyede bulunabilmektedir. Burada sorulması gereken soru şudur: bu tavsiyelerin bağlayıcılığı bulunmakta mıdır? Aslında ilgili düzenlemeler dikkatlice incelendiğinde ilk etapta bu tavsiyelerin bağlayıcı olmadığı söylenebilir. Zira hangi düzenlemeye bakarsanız, burada genellikle Güvenlik Konseyi "*tavsiye(ler)de bulunabilir*"³ tümcesini içermektedir. Bu tümce yalın haliyle dikkate alındığında bağlayıcılığının olmadığı iddia edilebilir. Fakat bu konuda BM Kurucu Andlaşması'nın "*Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Fiili Halinde Yapılacak Hareket*" kenar başlığını taşıyan VII. Bölüm düzenlemeleri bir bütün olarak dikkate alındığında, BM Güvenlik Konseyi tavsiye niteliğindeki kararları da dâhil olmak üzere tesis etmiş olduğu diğer kararlarının uygulanmaması/uygulanamaması nedeniyle uluslararası barış ve güvenliğin bozulması veya bozulan barış ve güvenlik ortamının yeniden tesisi için duruma göre kuvvet kullanmayı gerektiren kararlar alabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, BM Güvenlik Konseyi teorik mahiyette BM Kurucu Andlaşması'nda düzenlendiği şekliyle tesis ettiği kararlarının (tavsiye niteliğinde olsa dahi) uygulanıp uygulanmadığını denetleyebilmektedir⁴.

Uluslararası kamu hukukunda haksız nitelikte gerçekleşen saldırı fiiline karşı BM mevzuatı önlem alma veya yaptırım uygulama hususunda gerekli düzenlemeleri içermektedir. Bu önlemleri ve/veya yaptırımları BM Kurucu Andlaşması'nın VII. Bölümünden başlayarak kolaylıkla tespit etmek mümkündür. Bahsi geçen VII. Bölümün kenar

başlığı yukarıda belirttiğimiz gibi "*Barışın Tahdidi, Bozulması ve Saldırma Fiili Halinde Yapılacak Hareket*" ismini taşımaktadır. Bu başlık itibarıyla BM Güvenlik Konseyi özetle, uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden, ciddi ve sürekli olarak bozan ve/veya silahlı saldırı fiili gerçekleştiren uluslararası kamu hukukunun bir kişisine (devlet vb.) yönelik durumun gerektirmesi doğrultusunda ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer ulaştırma araçlarının tamamen veya kısmen kesilmesine ve siyasi ilişkilerin askıya alınmasına karar verebilmektedir. Hatta Güvenlik Konseyi bu önlemlerin veya yaptırımların yeterli olmaması halinde, BM Kurucu Andlaşması'nın 41. maddesinde öngörüldüğü gibi, uluslararası barışın ve güvenliğin korunması ve/veya yeniden tesisi için, hava, deniz veya kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli gördüğü her türlü girişimi yapabilmektedir. Bu girişimlere, nümayişler/gösteriler, abluka önlemleri ve BM üyesi devletlerin hava, deniz veya kara kuvvetleri tarafından yapılacak başka eylemler de dâhil olabilmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve bütünlüğünün sağlanabilmesi için aktardığımız bu bilgilerden ve değerlendirmelerden sonra NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesini saldırı fiili açısından irdelemek uygun olacaktır.

NATO Kurucu Andlaşması 5. Maddesinin Saldırı Fiiliyle İlişkisi

Öncelikle NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinin içeriğini aktarmak konuyu daha açıklayıcı hale getirecektir: "*Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden birine veya daha fazlasına yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa Birleşmiş Milletler Kurucu Andlaşması'nın 51. maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli*

² Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisi, 01.07.2002 tarihinden sonraki suçlar ve olaylar için kabul edilmiştir. Yukarıda belirttiğimiz suçlara ilişkin ulusal mahkemeler yargılama yetkisi kullandıkları takdirde, Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılama yapmamaktadır. Bu anlamda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisi tamamlayıcı (*tamamlayıcılık ilkesi*) nitelikte olmaktadır. Diğer bir ifadeyle Uluslararası Ceza Mahkemesi, ulusal mahkemelerin yargı yetkisini ortadan kaldırmamaktadır. Hatta Roma Statüsü'nün giriş kısmında yer alan şu düzenleme, konuya yeterince açıklık getirmektedir: "*Bu*

Statü altında kurulacak olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin, ulusal ceza yargı yetkisinin tamamlayıcısı olduğunu vurgulayarak". Benzer düzenleme, Roma Statüsü'nün 1. Md.'sinde de mevcuttur. Bu bilgi veya değerlendirme Kamuran Reçber'in Uluslararası Hukuk isimli kitap çalışmasından aynen alınmıştır: bkz., (Reçber, 2018: 254).

³ BM Güvenlik Konseyi tavsiyelerinin hukuki değeri konusunda bkz., (Virally, 1956: 66-96).

⁴ Konu hakkında farklı görüşler için bkz., (Pazarcı, 2000: 77-78; Çelik, 1987: 341-342).

görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır.

Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir”⁵. Bu maddenin içeriği dikkate alındığında, üye devletlerin yardım etme yükümlülüğü silahlı saldırı fiiline bağlanmıştır. Bu husus açıktır ve bu nedenle tartışılacak bir yönü bulunmamaktadır.

Konu kapsamında NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinin içeriğini kısaca şu soruları yönelterek ve şu cevapları vererek açıklayabiliriz:

1. Maddenin uygulama alanı neresidir?:

Cevap: NATO'nun üyesi devletlerin ülkeleri (Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada ülkesi anlamında Kuzey Amerika ve diğer üye devletler açısından Avrupa)⁶;

2. 5. maddenin işletilmesi somut olarak hangi fiile dayandırılmak zorundadır?:

Cevap: Silahlı saldırı fiili;

3. 5. maddenin işletilebilmesi için silahlı saldırı kime yapılmak zorundadır?:

Cevap: Üye devletlerden birine veya birden fazlasına;

4. Böyle bir silahlı saldırı olursa tüm üye devletlere silahlı saldırı yapılmış mı kabul edilecektir?:

Cevap: Evet;

5. Silahlı saldırı halinde hangi uluslararası kamu hukuku düzenlemesi dikkate alınacaktır?:

Cevap: BM Kurucu Andlaşması'nın 51. maddesi;

6. BM Kurucu Andlaşması'nın 51. maddesi neyi içermektedir?

Cevap: BM Kurucu Andlaşması'nın 51. maddesi, BM Güvenlik Konseyi'nin yetkileri saklı kalmak kaydıyla, BM üyesi devletlerden birine yapılacak silahlı saldırı halinde bireysel veya toplu/kolektif meşru müdafaa hakkını düzenlemektedir (Bidias, 2016: 28; Sierpinski, 2006: 79-120) .

7. Silahlı saldırıya uğrayan NATO üyesi devlet(ler)e meşru müdafaa kapsamında yardım yapılırken ne amaçlanmaktadır?

Cevap: Kuzey Atlantik Bölgesinde uluslararası nitelikte güvenliğin sağlanması ve korunması amaçlanmaktadır;

8. Silahlı saldırıya uğrayan üye devlet(ler)e meşru müdafaa kapsamında yardım yapılırken tek başına mı yoksa diğer devletlerle birlikte mi hareket edilmektedir?:

Cevap: 5. madde bu soruya cevap olarak “*bireysel olarak ve diğerleriyle birlikte*” (*individuellement et d'accord avec les autres parties*) tümcesini içermektedir;

9. Silahlı saldırıya uğrayan devlet(ler)e yardımın içeriğinde ne bulunmaktadır?:

Cevap: Silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen tüm eylemler;

10. Silahlı saldırıya uğrayan devlet(ler)e bireysel veya toplu meşru müdafaa yardımıyla bulunan NATO'nun diğer üye devletlerinin bu eylem(ler)i ne zaman sonlanacaktır:

Cevap: BM Güvenlik Konseyi'ne durum bildirildiğinde ve Güvenlik Konseyi de uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı takdirde, bireysel veya toplu meşru müdafaa⁷ son bulmaktadır.

Yukarıda NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinin içeriğini soru ve cevap yöntemiyle

⁵ NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinin Türkçe versiyonu (metni) NATO'nun resmi internet sayfasından alınmıştır (NATO, 2008).

⁶ Bu konuda NATO Kurucu Andlaşması'nın 6. maddesini de dikkate almak gerekmektedir. Bu madde şu şekildedir: “*Madde 5 açısından, Taraflardan bir ya da daha çoğuna karşı silahlı saldırı, aşağıdakileri de kapsar:*

- *Tarafların Avrupa ya da Kuzey Amerika'daki topraklarına, Fransa'nın Cezayir Bölgesine, Türkiye topraklarına veya Taraflardan herhangi birinin egemenliği altında olan ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan adalara yapılan silahlı saldırı;*

- *Bu topraklarda ya da bu toprakların üzerindeki hava sahasında bulunan, ya da Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihte Taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetlerinin üslenmiş bulunduğu herhangi bir Avrupa toprağında veya Akdeniz'de, ya da Yengeç Dönencesi'nin kuzeyindeki Kuzey Atlantik bölgesinde bulunan Tarafların herhangi birine ait kuvvetlere, gemilere, ya da uçaklara yapılan silahlı saldırı”.*

⁷ Meşru müdafaaaya ilişkin uluslararası kamu hukuku açısından çok sayıda örnek bulmak mümkündür. Bu konuda bkz. (Dupuy, 2002: 581-582).

açıklamaya çalışılırken, tespit edileceği üzere bu madde kapsamında bireysel veya toplu meşru müdafaa hakkının kullanılması silahlı saldırı fiiliyle ilişkilendirilmiştir. Diğer bir ifadeyle NATO Kurucu Andlaşması dar anlamda yorumlandığında **silahlı saldırı fiili gerçekleşmediği takdirde** NATO üyesi diğer devletler saldırıya uğradığı iddia edilen diğer devlet(ler)e bireysel ve toplu meşru müdafaa hakkı kapsamında yardım edememektedirler.

NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi *casus foederis* (bir andlaşmanın uygulanabilir ve bağlayıcı hale geldiği koşul) ilkesini otomatik kılmamaktadır (S. J. C., 1955: 691). Zira silahlı saldırı halinde, saldırıya uğrayan devlet(ler)e yönelik diğer üye devletler siyasi ve askeri yükümlülükleri doğrultusunda güçlerinin yettiği ölçüde yardımda bulunmak durumunda kalmaktadırlar.

Yukarıda saldırı fiili veya silahlı saldırı fiilinin uluslararası kamu hukuku açısından ne anlama geldiğini açıklamaya çalıştık. Bu konuda BM Genel Kurulu'nun 14.12.1974 tarihinde tesis ettiği karara ek olarak benimsediği belgenin 3. maddesinin g bendi dikkate alındığında özellikle Irak ve Suriye devletlerinin ülkelerinden gelip Türkiye Cumhuriyeti Devleti ülkesinde eylem(ler) gerçekleştiren silahlı gruplardan/teröristlerden⁸ bahsetmek gerekmektedir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne yönelik gerçekleştirilen silahlı bir saldırı fiili oluşturmaktadır. Elbette uluslararası kamu hukuku itibarıyla burada uluslararası sorumluluk Irak ve Suriye devletlerine düşmektedir. Ancak çeşitli nedenlerle bu devletlerin ülkelerinden yapılan silahlı saldırılar hususunda bahsi geçen devletler, ülkelerinin bu kısımlarını fiilen kontrol altında tutamamaktadırlar. Durum böyle olunca silahlı saldırı fiiline ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinin işletilmesini istemesini doğal karşılamak gerekmektedir. Özellikle Irak ve Suriye devletlerinin fiili kontrol sağlayamadıkları ülkelerinin bu kısımlarında faaliyet gösteren silahlı gruplara NATO üyesi devletlerin desteği kesmesi, NATO Kurucu Andlaşması 5. maddesinin dolaylı bir biçimde Türkiye Cumhuriyeti Devleti açısından işletilmesi anlamına gelmektedir.

NATO Üyesi Devletlerin Birbirlerine Silahlı Saldırı Fiili Gerçekleştirmeleri Halinde NATO Kurucu Andlaşması 5. Maddesi İşletilebilir mi?

Uluslararası barışın ve güvenliğin tehdit edildiği, krizlerin doğduğu ve haksız saldırı fiillerin yapıldığı zamanlarda NATO Konseyi (*Le Conseil de l'Atlantique-Nord*), BM Kurucu Andlaşması düzenlemelerine uygun olarak karar tesis etmek durumundadır (Rouby, 2010: 715-724). Bu anlamda NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinde üye devletlerden birisinin veya çoğunun Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da silahlı saldırıya uğraması halinde, diğer üye devletler silahlı saldırıya uğrayan devlet(ler)e BM Kurucu Andlaşması'nın 51. maddesi gereğince "*silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır*".

NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinin içeriğini yukarıda soru-cevap şeklinde açıklamaya çalışmış da olsak, bu içeriğin belirli hususlara yönelik açık olmadığını belirtmek gerekmektedir. Örneğin yukarıda maddenin içeriğinde yer alan "*gerekli görülen eylemlerde bulunarak*" tümcesi açık değildir. Zira her üye devlet, kendi iç hukuk düzenlemelerine (uluslararası kamu hukuku normlarına bağlı kalmak kaydıyla) göre mi yoksa NATO'nun belirleyeceği esaslara uygun olarak mı bu eylemlerde bulunacağı açık olarak belirtilmemiştir. Fakat NATO Kurucu Andlaşması'nın 9. maddesi bu konuda gerekli cevabı düzenlemektedir. Zira 9. madde itibarıyla NATO üyesi devletler, NATO Kurucu Andlaşması'nın uygulanması ile ilgili konuları ele almak üzere hepsinin temsil edileceği bir Konsey (NATO Konseyi), herhangi bir zamanda acil olarak toplanabilecek şekilde organize edilmiş ve gerekli gördüğü ikincil/tâli organları kurmakla görevlendirilmiştir. Aslında sorumuzun asıl cevabı NATO Kurucu Andlaşması'nın 9. maddesinin son cümlesinde yer almaktadır. Bu cümle şu şekildedir: "*Özellikle 3. ve 5. maddelerin uygulanmasına ilişkin önlemleri önerecek bir savunma komitesi derhal oluşturulacaktır*"⁹. Bu durumda, NATO üyesi devlet(ler)in gerekli yardım(lar)ı, NATO Kurucu Andlaşması'nın 9. Maddesi doğrultusunda yapmaları gerekmektedir.

⁸ Dubisson, silahlı saldırı fiilinin klasik halinin dışına çıktığını ve artık terör eylemlerinin de bu hususta etkin olarak kullanıldığını belirtmiştir (Dubuisson, 2004: 292).

⁹ NATO Kurucu Andlaşması'nın 3. maddesi şu şekildedir: "*Bu Andlaşma'nın amaçlarına daha etkin*

biçimde ulaşabilmek için Taraflar, tek tek ve ortaklaşa olarak, sürekli ve etkin öz-yardım ve karşılıklı yardımlarla, silahlı bir saldırıya karşı bireysel ve toplu direnme kapasitelerini koruyacaklar ve geliştireceklerdir".

Ayrıca saldırıya uğrayan devlete yapılacak yardımların BM Kurucu Andlaşması'nın 51. maddesi düzenlemelerine uygun olması gerekmektedir. Yani, BM Güvenlik Konseyi, saldırıya uğrayan devlet lehine gerekli önlemleri almaya kadar, NATO'nun diğer üye devletleri silahlı saldırıya maruz kalan devlet(ler)e bireysel veya toplu meşru müdafaa kapsamında gerekli yardımı yapabilmektedir. Fakat meşru müdafaa kapsamında alınan önlemlerin derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilmesi gerekmektedir¹⁰.

Diğer yandan toplu meşru müdafanın yanı sıra, uluslararası barışın bozulması, tehdit edilmesi ve haksız saldırı fiilinin oluşması halinde, bu konulara ilişkin BM Güvenlik Konseyi'nin karar veya kararları öngördüğü takdirde, NATO bölgesel bir örgüt olarak saldırıya uğrayan devlet(ler) lehine askeri operasyonlara da katılabilmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için de NATO Konseyi'nin karar vermesi gerekmektedir.

Diğer yandan konuyla bağlantılı olması nedeniyle 19.06.1992 tarihli Petersberg Deklarasyonu'nu da burada hatırlatmak gerekir. Petersberg Deklarasyonu Batı Avrupa Birliği (BAB)¹¹ bünyesinde oluşturulan askeri güçler aracılığıyla kriz zamanlarında NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi ve Değiştirilen Brüksel Andlaşması'nın (BAB Kurucu Andlaşması) V. maddesi dışında kalan aşağıdaki konularda askeri operasyonların düzenlenebileceğini öngörmüştür:

- Uyuşmazlıkların tahliyesi ve insani yardım görevleri;
- Barış sürdürme görevleri;
- Barışın sürdürülmesi operasyonları dâhil, kriz yönetimi için savaş gücü oluşturulması görevleri¹². Bu operasyonlara katılım, üye devletin ihtiyari (isteğe bağlı) yetki alanına bırakılmıştır.

Petersberg Deklarasyonunun III. Bölümünün A Kısımının birinci bendinde BAB Bakanlar Konseyi, BAB ortak üyesi olan devletlerle BAB tam üyesi statüsündeki devletler arasındaki ilişkilerde uygulanması gereken temel prensipleri belirtmiştir.

Bu anlamda, ortak üyeler ile BAB tam üyeleri arasındaki karşılıklı ilişkilerde, BM Kurucu Andlaşması'nın düzenlemelerine uygun olarak, güç kullanımı ve tehdide başvurma yasaklanmış ve bu devletlerin kendi aralarındaki uyuşmazlıkları barışçıl yollarla, yani Paris Şartı'na ve Helsinki Nihai Senedi'ne konu olan düzenlemelere, BM Kurucu Andlaşması, NATO Kurucu Andlaşması ve Değiştirilen Brüksel Andlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerle uygun olarak çözmeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Diğer yandan, Petersberg Deklarasyonu'nun III. Bölümünün A Kısımının ikinci bendinde ise NATO ve BAB üyesi devletleri bağlayan andlaşmalarda (NATO Kurucu Andlaşması/Kuzey Atlantik Andlaşması ve Değiştirilen Brüksel Andlaşması) yer alan savunma yükümlülüklerinin ve güvenlik garantilerinin bu iki örgütün üyeleri arasında meydana gelen/gelebilecek uyuşmazlıklarda uygulanmayacakları belirtilmiştir. Oysaki, NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi ve Değiştirilen Brüksel Andlaşması'nın V. maddesi üye devlet(ler)e silahlı saldırı olması durumunda, üye devletler arasında savunma ve güvenlik alanlarında çeşitli yükümlülüklerin yerine getirilmesini veya çeşitli yardımların yapılmasını düzenlemektedir. Örneğin, Değiştirilen Brüksel Andlaşması'nın V. maddesine göre “Yüksek Akit Taraflardan (üye devletlerden) birisi Avrupa'da silahlı saldırıya uğrayacak olursa, diğerleri saldırıya uğrayan bu devlete, Birleşmiş Milletler Kurucu Andlaşması'nın 51. maddesinin düzenlemelerine uygun olarak, güçlerinin tüm imkânlarını kullanarak askeri ve diğer yardım ve desteği vereceklerdir” denilmektedir (Texte du Traité de Bruxelles modifié, 1948: Madde V). Petersberg Deklarasyonu'nun III. Bölümünün A Kısımında düzenlendiği gibi, Değiştirilen Brüksel Andlaşması'nın savunma yükümlülüklerinin ve güvenlik garantilerinin BAB ve NATO üyesi devletler arasında meydana gelebilecek çatışmalarda/silahlı saldırılarda uygulanmaması, BAB üyesi tüm devletlerin aynı zamanda NATO üyesi olmaları nedeniyle, bu Andlaşmanın 5.

¹⁰ Bkz., BM Kurucu Andlaşması'nın 51. maddesinin ikinci cümlesi ve NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinin ikinci bendi.

¹¹ BAB, 17.03.1948 tarihli Brüksel Andlaşması'nı değiştiren 23.10.1954 tarihli Protokol ile kurulmuştur. BAB, 27.05.2011 tarihli Bakanlar Konseyi kararı ile (benzer nitelikte karar 31.03.2010 tarihinde de alınmıştır) 30.06.2011 tarihinden itibaren varlığına son

vermiştir (bkz., *Batı Avrupa Birliği*, <http://www.weu.int/>, Erişim Tarihi: 11.02.2020). BAB hakkında geniş bilgi ve değerlendirme için bkz. (Reçber, 2018a: 24-28; Imbert, 1968: 3).

¹² Bkz., (Petersberg Deklarasyonu, 1992). Konu kapsamında ayrıca bkz., (Özdal, 2020: 185-186).

maddesinin kendi aralarında uygulanmasını fiilen ortadan kaldırması anlamını da taşımıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz Petersberg Deklarasyonu'nu tesis eden BAB Bakanlar Konseyi'dir. BAB Bakanlar Konseyi'nin tesis ettiği bu türden bir kararın NATO'yu bağlaması elbette söz konusu değildir. Ancak o dönemde BAB tam üyesi bulunan devletlerin hepsinin aynı zamanda NATO üyesi olmaları nedeniyle alınan kararın önemi de yadsınamayacak niteliktedir. O dönemde Türkiye'nin BAB tam üyesi olmaması nedeniyle olası Türkiye ile Yunanistan arasındaki silahlı saldırı halinde bahsi geçen 5. maddelerin işletilmemesi söz konusu olabilecekti. Ancak BAB'ın bir uluslararası kamu hukuku kişisi olarak uluslararası kamu hukuku sisteminden çekilmesi nedeniyle Petersberg Deklarasyonu'nun ilgili düzenlemelerinin de bir önemi kalmamıştır.

Böyle olmakla birlikte konu kapsamında cevabı aranması gereken en önemli soru şudur: acaba NATO üyesi bir devlet diğer bir üye devlete silahlı saldırıda bulunacak olursa NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi işletilebilecek midir? Bu soruya cevap verebilmek için yine bahsi geçen 5. madde düzenlemesine bakmak gerekmektedir. 5. madde, bir üye devletin diğer bir üye devlete silahlı saldırı yapması halinde diğer üye devletlerin silahlı saldırıya uğrayan üye devlete meşru müdafaa kapsamında yardım yapmasını yasaklamamaktadır. Bu durumda silahlı saldırıya uğrayan NATO üyesi devlete, diğer üye devletlerin gerekli yardımı yapması söz konusu olabilecektir. Ancak, yukarıda da vurguladığımız gibi gerçekleşen eylemin silahlı saldırı olup olmadığına kimin veya hangi kurumun karar vereceği de açık değildir.

Diğer yandan NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi bir üye devletin diğer bir üye devlete silahlı saldırıda bulunması ihtimalini öngörmemiştir. Belki bu tür öngörmeme hali NATO'nun kurulduğu dönemde böyle bir ihtimalin hayatın doğal akışına uygun görülmemesinden kaynaklanmıştır. Zira NATO'nun kurulduğu tarihte uluslararası kamu hukuku sisteminde iki kutuplu yapı giderek gelişim göstermeye başlamıştır. NATO Kurucu Andlaşması da üye devletlerin güvenliklerinin sağlanması ve savunmalarının yapılması ilkesi üzerine tesis edilmiştir. Ancak günümüzde iki kutuplu sistemin olmayışı ve üye devletler arasındaki çeşitli sorunlar nedeniyle birbirlerine karşı silahlı saldırıda bulunmaları da ihtimal dâhilindedir.

Eğer uluslararası sistemde bir kriz oluştuğunda veya barışa karşı bir tehdit ve silahlı saldırı tespit edildiğinde, üye devletlerden biri bu durum(lar)

karşısında izlenecek yöntemi görüşmek üzere NATO Konseyi'ni derhal toplantıya davet edebilmektedir. Bu durumda ilk etapta tespit edilen krize, tehdide ve silahlı saldırıya yönelik, NATO Konseyi uygulayacağı yöntemi benimsemektedir. NATO Konseyi tarafından benimsenecek yöntem, meydana gelen krizin, tehdidin ve saldırının niteliğinden ve üye devletlerin ulusal çıkarlarından ve tutumlarından bağımlı olmaktadır. Sorun çok ciddi boyutlarda uluslararası barış ve güvenliği tehdit ediyorsa veya haksız bir silahlı saldırı fiili meydana gelmişse ve soruna müdahale konusunda BM Güvenlik Konseyi, NATO'ya yetki geçiriminde bulunmuşsa, NATO Konseyi sorunun çözümüne yönelik derhal eyleme geçme kararı verebilmektedir.

Bahsettiğimiz durum NATO'nun 20.11.2010 tarihli Lizbon Zirvesi'nde de belirtilmiştir (Déclaration du sommet de Lisbonne, 2010). NATO üyesi devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanlarının katılım gösterdiği NATO Konseyi toplantısı sonrasında yayımlanan Zirve Sonuç Bildirgesi'nde özetle "*toplu/kolektif savunma*", "*kriz yönetimi*" ve "*işbirliğine dayalı güvenlik*" konularında detaylı diyebileceğimiz düzenlemeler benimsenmiştir (Gout ve Kempf, 2016: 97). Özellikle "*toplu/kollektif savunma*" olgusu NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesini doğrudan ilgilendirmektedir. Zirve Sonuç Bildirgesi'nde özellikle nükleer, balistik vb. saldırıların yapılması halinde üye devletlerin NATO bünyesinde "*toplu savunma*" stratejisi doğrultusunda işbirliğinde bulunmaları kabul edilmiştir (Lizbon Sonrası NATO, 2011).

Sonuç

NATO'nun en önemli misyonlarından birisi üye devletlerin güvenliğini sağlamak, silahlı saldırıya karşı koruma gerçekleştirmek ve üye devletlerden birine veya birden fazlasına karşı silahlı saldırı gerçekleşmişse yukarıda açıkladığımız prosedür gereği gerekli desteği sunmaktır. Silahlı saldırının gerçekleşmesi halinde, NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi ne tür bir sürecin işletilebileceğini düzenlemektedir. Böyle bir süreç işletilirken elbette uluslararası kamu hukuku normlarının da dikkate alınması gerekmektedir. Hatta bahsi geçen 5. madde silahlı saldırı fiili halinde, BM Kurucu Andlaşması'nın 51. maddesinde belirtilen bireysel veya toplu meşru müdafaayı referans göstermektedir.

NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesinin NATO üyesi devletler arasında silahlı saldırı olması halinde, işletilip işletilmemesi hususu tartışma

konusudur. Ancak yukarıda aktardığımız BAB Bakanlar Konseyi tarafından 1992 yılında benimsenen Petersberg Deklarasyonu'nun ilgili düzenlemeleri itibarıyla gerek NATO gerek BAB Kurucu Andlaşmalarının benzer nitelikte olan 5. maddelerinin iki örgüt üyesi devletler arasında silahlı saldırı olması halinde işletilmemesi benimsenmiştir. Böyle bir formülün geçerliliği siyaseten savunulabilse de hukuken BAB Bakanlar Konseyi'nin aldığı bu kararın NATO'yu bağladığı iddia edilemez. Kaldı ki BAB, uluslararası kamu hukuku sisteminde varlığına son vermiştir. BAB varlığına son vermeseydi bile bahsettiğimiz gibi Petersberg Deklarasyonu düzenlemelerinin NATO üyesi devletleri bağlaması söz konusu olamayacaktı.

Burada asıl olan husus NATO üyesi devletlerden birinin veya birkaçının diğer üye devlet(ler)e silahlı saldırı gerçekleştirmesi halinde, uluslararası kamu hukuku normları dikkate alınmak kaydıyla saldırıya uğrayan devlet(ler)e diğer üye devletlerin NATO Kurucu Andlaşması 5. maddesi gereğince gerekli yardımı yapıp yapamayacaklarıdır. NATO Kurucu Andlaşması'nın 5. maddesi bu durumdaki bir yardıma ilişkin açık bir düzenleme öngörmemiş, ancak bir yasaklama da getirmemiştir. Bu durumda diğer üye devletler silahlı saldırıya uğrayan devlet(ler)e gerekli yardımda bulunmaları doğal olmaktadır.

Kaynakça

Batı Avrupa Birliği, Erişim Adresi <http://www.weu.int/>, (Erişim Tarihi: 11.02.2020).

BIDIAS, Jean Paul (2016). Le recours à la légitime défense par les organisations régionales dans la lutte contre le terrorisme. *Revue québécoise de droit international Québec*, Volume 29, numéro 1, s. 28.

ÇELİK, Edip F. (1987). *Milletlerarası Hukuk: İkinci Kitap*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Déclaration du sommet de Lisbonne, Erişim Adresi https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_68828.htm?selectedLocale=fr, (Erişim Tarihi: 07.02.2020).

Définition de l'agression, Erişim Adresi [https://undocs.org/fr/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/fr/A/RES/3314(XXIX)), (Erişim Tarihi: 10.01.2020).

DUBUISSON, François (2004). Le terrorisme, nouvelle forme d'agression armée au sens du droit international?, (içinde) Pierre CALAME, Benjamin DENIS, Eric REMACLE, *L'art de la paix: approche transdisciplinaire*, Presses interuniversitaires européennes-Peter LANG, Bruxelles.

DUPUY, Pierre-Marie (2002). *Droit International Public*, 6. Ed., Paris: Dalloz

GOUT, F. ve KEMPF, O. (2016). Comment l'OTAN pense la guerre aujourd'hui. *Inflexions*, Vol. 3, N° 33.

IMBERT, Armand (1968). L'Union de l'Europe Occidentale. *Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence*, Paris.

Kuzey Atlantik Andlaşması, Erişim Adresi https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, (Erişim Tarihi: 11.02.2020).

LE FLOCH, Guillaume (2019). Le principe de l'interdiction du recours à la force a-t-il encore valeur positive?. *Droit et Cultures*, No 57, 2009, s. 49-76.

Lizbon Sonrası NATO, Erişim Adresi https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf, (Erişim Tarihi: 07.02.2020).

ÖZDAL, Barış (2020). *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?*, 2. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.

PAZARCI, Hüseyin (2010). *Uluslararası Hukuk Dersleri: IV. Kitap*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Petersberg Deklarasyonu, Erişim Adresi <https://mjp.univ-perp.fr/defense/ueo92a.htm>, (Erişim Tarihi: 27.12.2019).

REÇBER, Kamuran (2018). *Uluslararası Hukuk*. Bursa: Dora Yayınları.

REÇBER, Kamuran(2018). *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*, 3. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.

ROUBY, Gilles (2010). L'Organisation de l'Atlantique-Nord. Organisation, fonctionnement et perspectives. *Annuaire Français de Relations Internationales (AFRI)*, Volume XI, s. 715-724.

S. J. C. (1955). Problèmes juridiques de l'Organisation du traité de l'Atlantique Nord. *Politique étrangère*, n°6, 20^eannée.

SIERPINSKI, Batyah (2006). La légitime défense en droit international: un concept ambigu?. *Revue québécoise de droit international*, No 19-1, ss. 79-120.

Texte du Traité de Bruxelles modifié, Erişim Adresi <http://www.weu.int/Traite.htm>, (Erişim Tarihi: 17.02.2020).

VIRALLY, Michel (1956). La valeur juridique des recommandations des organisations internationales. *Annuaire Français de Droit International*, No 2, Année 1956, s. 66-96.

ZOUREK, Jaroslav (1974). Enfin une définition de l'agression. *Annuaire Français de Droit International*, No 20, Année 1974, s. 9-30.